

MLADI NA ZALAZU 20. STOLJEĆA*

GIANCARLO MILANESI

Primljeno:
1. 9. 2005.

Izvorni
znanstveni članak

UDK 316.61-
-053.6 „199“
159.922.8 „199“

Sažetak

Iako je izvornik objavljen prije petnaest godina, posthumnim objavljivanjem njegova hrvatskog prijevoda želi se ukazati na trajnu vrijednost temeljnih postavki autora, koji je bio vrstan poznavatelj svijeta mladih.

Autor podsjeća kako razne znanstvene discipline proučavaju i opisuju mladež, dok se on sam usredotočuje na opis društveno-političko-kulturalnog stanja mladih. Dok jedni mlade promatraju na temelju strukturalnog čitanja svijeta, drugi analiziraju njihov život govoreći o specifičnoj kulturi i supkulturi mladih. Socio-kulturalno promatranje podsjeća na relativnost pojma mladeži uočavajući namjerno produljeno trajanje mladosti u suvremenom društvu. Boljem upoznavanju mladeži doprinosi opis obilježja mladeži. U svrhu upoznavanja svijeta mladih autor spominje i izabrane interpretativne kategorije kao što su rubnost, rascjepkanost, kulturalna promjena, preobilje mogućnosti. Razmatra se i pitanje identiteta mladih, kao i neke posebne teme i problemi povezani s mladima, primjerice religija, posao, institucije, slobodno vrijeme. Vizionskim prikazom mogućeg budućeg razvoja mladih autor ukazuje na brojne pozitivne vidove rješenja postojećih problema.

Ključne riječi: mladi, društveno-političko-kulturalno stanje mladih, strukturalno čitanje svijeta, kultura mladih, supkultura mladih, produljena mladost, interpretativne kategorije, vizionski pogled

1. METODOLOGIJA PRISTUPA TEMI

Svijet mladih proučavaju brojne znanstvene discipline, koje zajednički daju složenu i raščlanjenu sliku o današnjim mladima.

1.1. Proučavanje koje je predmet mnogih znanstvenih disciplina

Povijest svjedoči o razvoju koji je pojam »mladež« doživio tijekom procesa oblikovanja i razvoja raznih etničkih, regionalnih, nacionalnih i međunarodnih entiteta, zadržavajući se nadalje na oblicima mladenačkog udruživanja (pokreti, skupine, udruge).

Biologija i fiziologija, zajedno s raznim medicinskim znanostima, produbile su genetičke temelje i načine tjelesnog razvoja ljudske osobe u razvojnoj dobi, istaknuvši posebice probleme koji se odnose na fiziološko-psihološko dozrijevanje (pubertet) i na patologije koje su tipične za tu dob.

Etno-antropološka proučavanja pružila su širok materijal i važnu dokumentaciju koji su korisni za sučeljavanje među raz-

* Naslov izvornika: *Giovani*, u: *Dizionario di pastorale giovanile*, Elle Di Ci, Leumann (To) 1991, str. 384-402.

nim kulturalnim kontekstima unutar kojih žive mladi.

Razne *psihološke znanosti*, osim što opisuju procese dozrijevanja osobe u razvojnoj dobi, opširno su analizirale specifične patologije i devijacije u razvoju.

Društveno-političko-kulturalni razvoj doprinio je odgovarajućem smještaju mladenačke dobi u koordinate koje obilježavaju identitet raznih društvenih sustava. *Pedagoške znanosti*, koristeći u različitoj mjeri doprinose drugih disciplina, predstavljaju vlastitu sintezu tumačenja stvarnosti mladih, pokrećući stvaranje projekata i ostvarivanje odgojnih postupaka.

Važno je istaknuti da se na temelju kulturalne osjetljivosti u određenoj dobi ili u određenom društvenom kontekstu nastoji dati posebno važno mjesto jednom od navedenih pristupa u odnosu na druge, koristeći ga kao »filter« za čitanje složene mladenačke stvarnosti i ostavljajući u sjeni druge pristupe. Tako se npr. posljednjih desetljeća daje prednost društveno-političko-kulturalnom pristupu nauštrb biopsihološkom, koji je prevladavao dugi niz godina u prethodnom kulturalnom razdoblju.

I u ovom prilogu nastojat će se prikazati pretežno društveno-političko-kulturalno stanje mladih, iako će se nastojati uvažiti i elementi analize koji proizlaze iz drugih disciplina.

1.2. *Različiti načini promatranja i tumačenja*

Pretpostavljajući da se može koristiti interdisciplinarno proučavanje, dva su načina međusobno nadopunjujućeg i povezanog čitanja svijeta mladih.

Strukturalno čitanje koristi uglavnom analizu *objektivnih uvjeta i situacija* (ekoloških, klimatskih, ekonomskih, političkih, kulturalnih, religioznih, povijesnih i dr.) unutar kojih se odvija život mladih.

Ta perspektiva promatra mladež kao varijablu koja »ovisi« o društvenom sustavu, tj. kao »proizvod« procesa koji se uspostavljaju na makro (tj. u sveukupnom sustavu) i na mikro razini (tj. u pojedinim institucijama, skupinama, društvenim klasama itd.). Strukturalno čitanje nastoji mlade smjestiti u društvene, kulturalne, političke i druge slične koordinate, definirajući njihovu povijesnu važnost na temelju uloga i funkcija koje su sami mladi sposobni izvesti. Tom istom pristupu pripada i pitanje o društvenoj »naravi« mnoštva mladih u izrazima skupina, naraštaj, klasa ili gotovo klasa, sloj ili stanje. Na to se strukturalno čitanje jednako tako odnosi opis mladih na temelju kategorizacije dobi, spola, školovanja, zaposlenja, društvenog podrijetla i mnogih drugih statusnih varijabli. Drugim riječima, strukturalno čitanje nudi sliku mladih »kakvi jesu«, u odnosu na povijesne poveznice koje određuju njihov egzistencijalni okvir. Zbog svega toga, iako se izbjegava jednostrano isticanje težine tih uvjeta, mora ih se smatrati nužnim pretpostavkama za razumijevanje »mladenačke subjektivnosti«, tj. odgovora koje mladi daju društvu, tumačeći ga na svoj način i nastojeći ga sa svoje strane uvjetovati, prilagođujući mu se, kritizirajući ga, pomirivši se s postojećim stanjem ili pobunivši se protiv njega.

Kulturalno čitanje ili čitanje koje nadilazi strukturalno uređenje koristi, naprotiv, pretežno analizu *života mladih*, naširoko shvaćenog kao skup modela ponašanja i stvarnih ponašanja koja karakteriziraju život mladih u nekom određenom društvenom kontekstu. Analitički promatrajući taj pristup, naglašava poimanja koja mladi imaju o svijetu i o sebi, o svojim potrebama i očekivanjima, vrednotama i mišljenjima, osjetljivostima i projektima. Drugim riječima, može se ustvrditi da je predmet nadstrukturalnog čitanja »kultura« mladih

kad se sveukupnost njihovog života uobličila kao *skladan sustav* znakovitog prilagođavanja stvarnosti koja ih okružuje, želeći je shvatiti i njome upravljati.

Hipoteza o »mladenačkoj kulturi« kao skladnom i suvislom proizvodu razrade mladenačke subjektivnosti općenito je prihvatljiva jedino tamo gdje mladi predstavljaju prilično homogenu i ujedinjenu društvenu stvarnost, koja je sposobna pokrenuti većinu članova i potaknuti odgovarajuće motivacije kao odgovor društvu. Razrada kulture pretpostavlja među ostalim niz prethodnih uvjeta koji se u konkretnome svijetu uvijek ne obistinjuju.

Češće se govori o »mladenačkoj supkulturi«, koju se razumijeva na dva različita načina: ili kao kulturu koja je djelomično različita od kulture odraslih (pa je stoga i djelomično identična) ili kao kulturu koja je potpuno drugačija od kulture odraslih, ali samo u nekim područjima.

Hipoteza »supkulture« je očito vjerodostojnija od radikalne hipoteze koja govori o mladenačkoj »kulturi« koja je potpuno drugačija ili potpuno suprotstavljena kulturi odraslih (koja bi se tada trebala zvati »kontrakultura«, kao što se zvala u razdoblju europskog i sjevernoameričkog mladenačkog revolta krajem šezdesetih godina).

Mnoge nadstrukturalne analize usmjerene su u dva pravca:

- a. prema identificiranju *postojanja eventualnih* mladenačkih *supkultura* (u prvoj analizi kao konstrukti koji su u samima sebi relativno dovršeni, iako su djelomični s obzirom na prevladavajuću kulturu);
- b. prema identificiranju *specifičnih sastavnica tih supkultura*; u vezi s time koriste se sklopovi i pojmovi različite vrijednosti i širine, kao što su npr. potrebe, pitanja, iščekivanja, mišljenja, tumačenja, projekti, ideali, vrednote itd.

Svaki od tih izraza u analizi se prihvaća prema raznim teoretskim modalitetima, koji odražavaju razne psiho-sociološke pristupe i škole, pravce, ideološka usmjerenja stručnjaka ili istraživača.

Pojednostavivši, neke supkulture koje su identificirane i korištene radi tumačenja određenih novijih istraživanja o stanju mladih mogu se označiti kao: supkultura trošenja, supkultura svetoga, supkultura iracionalnosti itd.

U nadstrukturalnoj analizi bit će dobro uvijek voditi računa o ove dvije stvari: promatrati subjektivnost kao stvarnost koja je uvjetovana objektivnim situacijama koje se proučavaju pomoću strukturalne analize i promatrati subjektivnost kao moguću varijablu koja je neovisna s obzirom na iste objektivne situacije. Svaki odvojeni pristup nužno vodi devijacijama.

2. SOCIOKULTURALNA DEFINICIJA MLADEŽI

Teško je izreći definiciju mladeži ili mladih koju bi bilo moguće općenito primijeniti na razne situacije u vremenu i prostoru. Pojam mladeži uvjetovan je naime mnogim pripadnim varijablama.

2.1. »Relativni« pojam mladeži

Povijest pokazuje kako je pojam mladeži u prošlosti, i s obzirom na same kronološke koordinate, pretrpio mnogo promjene (prisjetimo se pojma »juvenis« kod Rimljana ili u srednjem vijeku). *Biologija* nas upozorava da uvjeti života nekog određenog društva mogu utjecati na raniji ili kasniji početak pojedinčeve biopsihološke zrelosti i njezinog dovršenja (kao što se stvarno i dogodilo u zemljama brze industrijalizacije).

Psihologija je mnogo proučavala promjene koje se događaju u osobnosti adolescenta i mladog čovjeka prije, za vrijeme i

nakon spolnog sazrijevanja, te je došla do uvjerenja da ta preoblikovanja u svojoj promjenjivosti nisu vezana samo uz prirodne »uvjete«, koji na istovjetan način postoje u svih adolescenata ili mladih, nego velikim dijelom ovise o društvenom kontekstu koji je vrlo promjenjiv.

Etno-antropologija je, zajedno sa sociološkim pristupom, doprinijela relativiziranju pojma mladeži, pokazujući da u kultutama u kojima fiziološka zrelost teži poistovjećivanju sa sociološkom zrelošću praktično ne postoji adolescencija pa ni mladost, zbog čega se dijete izravno integrira u odraslu dob pomoću obreda inicijacije i uključivanja (usp. proučavanje M. Mead na otocima Samoe). Odatle hipoteza koja je nakon toga razvijena, da su adolescencija i mladost samo društveni proizvodi, tj. *problematični rezultat određene vrste razvoja* (koji je moguć u određenim društvima koje obilježava brzi razvoj), a ne »prirodno« obilježje razvoja ljudske osobe.

2.2. Umjetno produljavanje mladosti

Sociološka analiza produbila je hipotezu koja proizlazi iz raznih spomenutih pristupa, istaknuvši neke tipične vidove logike razvoja koja je svojstvena industrijskom i postindustrijskom društvu.

Produžetak adolescencije i mladosti pojavljuje se kao *fiziološka nužnost složenih društava*; kako bi se dobilo priznavanje oštećenoj društvenoj zrelosti zahtijeva se usvajanje sve većeg broja spoznaja, umješnosti, mentalnih stavova itd., za što su rano i kasno djetinjstvo očito nedovoljni. Prihvatanje uloga koje su povezane s odraslim identitetom odlaže se za sve zreliju dob. To se događa posebice s mladima koji potpuno prihvaćaju takvu logiku; u praksi za one koji produžavaju školovanje i druge oblike manje institucionalizirane socijalizacije. Zbog tih razloga probleme koji su

povezani uz umjetno produljavanje mladosti općenito očituju *učenici* više nego drugi mladi. Jednako je tako istina da u *društvima s visokim postocima školovanog stanovništva*, uz druge okolnosti, postoji i viša razina problematičnosti mladih.

Čini se da umjetno produljavanje mladosti u sebi nosi takozvane »psihološke« probleme dobi. Prema takvom stajalištu, ti bi problemi bili posljedica neprilagodivosti koja je uzrokovana društvenim čimbenicima više nego je posljedica neprilagodavanja koje je uzrokovano endogenim (bio-psihofizičkim) čimbenicima.

2.3. Čimbenici koji potiču umjetno produljavanje mladosti

Čini se da je produljavanje adolescencije i mladosti posebno problematično u nekim društveno-kulturalnim kontekstima. Podjednako s drugim varijablama utjecajan je stupanj *složenog razvoja društvenog sustava*, kao što su tehnološko-znanstvena modernizacija, industrijalizacija, urbanizacija, velika kulturalna slojevitost, birokratizacija itd.

Važne su i određene *vrste organiziranja* društvenog, ekonomskog, političkog i kulturalnog života. Tako npr. permisivno, demokratsko i otvoreno društvo; društvo s kapitalističkom ekonomijom; pluralističko društvo itd.

Važna je i *društvena pripadnost* (sloju i klasi). Izgleda da ta pripadnost diskriminira što se više netko uzdiže na društvenoj ljestvici. U nekim je kulturama važan *spol*, budući da je izgleda položaj žene problematiji od položaja mladih te se tako nagomilavaju suprotnosti i napetosti.

U određenim je slučajevima odlučujući *demografski ustroj društva*: produžetak adolescencije i mladosti ima različito značenje u društvu u kojemu su mladi većina i u društvu u kojemu je broj mladih u opadanju ili su mladi čak manjina.

2.4. *Posljedice umjetnog produljavanja mladosti*

Već smo spomenuli određene *psihosociološke* posljedice. Na tom području provedene su prilično brojne i vjerodostojne analize koje su nadasve slažne u ukazivanju na *negativne* učinke produljavanja: emotivna i afektivna nestabilnost, nesigurnost, osjećaj nemoći i beskorisnosti, gubitak samopoštovanja itd.

Na više *sociološkom* području mnogo se upotrebljavala kategorija rubnosti kako bi se opisao objektivni položaj mladih u tom okruženju. Time se želi istaknuti položaj produljene i prisilne ovisnosti, rasipanje ljudskih resursa, pomanjkanje odgovornosti i sudjelovanja. Nije malo ni onih koji u stanju produljene ovisnosti mladih uočavaju situaciju društvene i psihološke povlaštenosti. Prema njima mladost je luksuz koji se dopušta mladima naprednih industrijskih društava, tj. to je razdoblje zaštićenog iskustva, besplatnog trošenja, zajamčeno slobodno vrijeme, olakšano učenje itd.

Čini se da u aktualnom razdoblju razvoja naprednih društava produžetak mladosti *istovremeno* izaziva *pozitivne i negativne učinke*.

Dok se povećavaju razine priprave (i to ne samo intelektualne), povećavaju se i rizične i problematične, međusobno suprotne i otuđujuće situacije. Mladi tako postaju »društveni problem« s kojim se valja sučeliti i koji valja razriješiti.

2.5. *Nepostojanje produljavanja mladosti*

Valja međutim promotriti i činjenicu da pojava produljavanja adolescencije i mladosti ne postoji u svim društvima i u svim slojevima istoga društva.

U nekim (ekonomski manje razvijenim) suvremenim društvima postoji situacija *nijekanja adolescencije*. Ta pojava po-

goda široke slojeve pučanstva u dobi adolescencije. To je tim teže što se više i u tim društvima uočava snažan kulturalni pritisak da se mladost promatra kao dobro, mogućnost i obavezan cilj.

Drugim riječima, ne može se govoriti o mladosti u sociološkom smislu tog izraza tamo gdje ne postoje uvjeti za produljavanje adolescencije; tj. tamo gdje si ekonomski, društveni i kulturalni uvjeti obitelji i društva ne mogu dopustiti luksuz prijelazne, zaštićene i neproizvodne dobi. To je slučaj mnogih zemalja Trećega svijeta, u kojima se iz djetinjstva prelazi izravno u (nerazmjerne) odgovornosti odrasle dobi, s teškim posljedicama na psihosociološkoj razini.

2.6. *Kategorije za opis »mladeži«*

Nakon što smo postavili hipotezu prema kojoj je mladost razdoblje prijelaza koje obuhvaća dob između dostignuća biofizičke zrelosti i postignuća društvene zrelosti (što se može više ili manje produžiti i što može biti više ili manje problematično), preostaje nam reći kako se s gledišta sociološke analize mogu označiti subjekti na koje se to odnosi.

U vezi s time u prošlosti su se koristile neke »kategorije« koje se danas smatraju više ili manje valjanima.

Kategorija »*dobna skupina*« ili »*generacijska grupa*« čini se previše nominalističkom a da bi mogla biti stvarno korisna kod analize. Dob, suprotstavljanje između dva naraštaja, ima smisla jedino ako se bolje obilježi identitet u kojemu su nosioci dobne skupine ili razni naraštaji. Valja stoga čisto kronološko nazivlje nadopuniti drugim društvenim, kulturalnim, političkim, religioznim i sličnim dopunskim opisima značenja. Kategorija »naraštaj« je gotovo napuštena u sociološkoj analizi mladeži. Kategorija »*kultura*« ili »*supkultura*«, koju

su neki znanstvenici upotrebljavali počevši od šezdesetih godina, danas je jednako tako u krizi zbog razmišljanja o stvarnoj nemogućnosti da se mlade promatra jedinstvenim i homogenim »subjektom«, barem kada je o njima riječ na makrorazini. Kategorija »kultura« ili »supkultura« možda se može uporabiti samo za točno određene skupine koje predstavljaju tek dio mladih u određenom kontekstu. Tako je npr. moguće govoriti o određenom stanju »omladinske supkulture droge« ili o »omladinskoj delinkventnoj supkulturi« i sličnima s obzirom na skupine, pokrete i posebne udruge.

Kategorija »klasa« i »gotovo klasa« bila je predlagana i šezdesetih i sedamdesetih godina za sociološko definiranje stanja mladih. U specifičnom ortodoksnom marksističkom rječniku na mlade se ne može primijeniti definicija klase. Mladi ne udovoljavaju temeljnim uvjetima da budu »klasa« u marksističkom smislu. Oni naime nemaju jasan i zajednički položaj u proizvodnim procesima, jasnu svijest o tom položaju, homogenu sposobnost izrade alternativnog projekta čovjeka i društva, djelotvornu organizaciju koja je sposobna prevesti takav projekt u povijest. Zbog toga su političke i sindikalne organizacije marksističkog usmjerenja uvijek odbacivale definiciju mladih kao klase (taj je izraz bio rezerviran za proletarijat i njegove saveznike), odbijajući time i hipotezu o mladenačkom protagonizmu u revolucionarnoj povijesti.

Ni pojam »gotovo klase« utemeljen na utvrđenoj činjenici da su mladi »predmet diskriminiranja klase«, što je slično diskriminiranju proletarijata i potproletarijata, nije bio bolje sreće. Stvarno raspršivanje mladih (u strukturalnom, a nadasve u kulturalnom smislu) ističe da mladi u svojem raznolikom identitetu stvarno pri-

padaju raznim klasama i odražavaju njihove interese, vrijednosnu usmjerenost, projekte itd.

Možda je realističnije upotrebljavati kategoriju »društvenog sloja«, što je mnogo općenitije pa je prema tome i prikladnije da se koristi za pluralnost vrlo različitih situacija. Mlade, promatrane kao »sloj«, moguće je definirati kao »kategoriju« kojoj nužno ne odgovara neko stvarno udruživanje, neki oblik organizacije i institucionalizacije, nego skup obilježja statusa, vrijednosnih i kulturalnih opredjeljenja, identiteta koji je »prilično« ili »relativno« zajednički velikom broju njih, iako se ne određuje točno definiran identitet.

To je izgleda istina u još većoj mjeri tamo gdje ne postoje elementi koji bi mogli ukazati na mlade kao na točno određenu veličinu u sociološkom smislu, kao što je to slučaj u mnogim društvima zapadnoga svijeta s kapitalističkom ekonomijom (ali je zbog mnogih drugih razloga bilo istina i za društva socijalističke ekonomije, barem u Istočnoj Europi).

Zbog svega se toga čini pogrešno govoriti o »stanju« mladih. Taj izraz naime na neki način podsjeća na »povijesni subjekt« s točno određenim obilježjima (iako ne do te mjere da bi bilo moguće govoriti o klasi), koji je sposoban za razborito kolektivno djelovanje kao i za razradu i ostvarivanje ujedinjujućih projekata itd. Možda je bolje govoriti o »mladima« a ne o »stanju mladih« tamo gdje ne postoje uvjeti za uporabu tog izraza.

U konačnici, mlade je moguće držati *slojem društva koji u biti obilježava dob. Njegove granice su nestalne i šire se, kao učinak određenih dinamika tipičnih za društva koja obilježava visoka razina podjele rada (tj. unutarne ustrojstveno i kulturalno raščlanjivanje), a čije su posljedice općenito problematične.*

3. OPISNA OBILJEŽJA MLADEŽI

Želi li se opisati mlade s obzirom na »ustroj«, dobro je osvrnuti se na statističke podatke koji količinski iskazuju njihovo stanje i obilježja.¹

Opći pokazatelji demografske krivulje u Europi i u Italiji ukazuju na to kako se općenito ide prema *postupnom starenju* stanovništva. Takvo će stanje biti i poslije 2000. godine. Početkom devedesetih godina postotak stanovništva između 15. i 24. godine u Europi je bio 15.8%, a u Italiji 15.6%. Predviđanja upozoravaju da će uskoro u gotovo svim zemljama Zapadne (pa i Istočne) Europe osobe starije od 65 godina biti brojnije od onih koje su mlađe od 15 godina.

Nada u duljinu života populacije mladih povećana je u gotovo svim europskim zemljama. U Italiji je, prema predviđanjima, ta dob 71 godina za muškarce i 77.7 godina za žene. Predviđa se da će današnji petnaestogodišnjaci u prosjeku živjeti još 57.5, a petnaestogodišnjakinje još 64 godine. Sveukupno uzevši, današnja mladež ima pred sobom vrlo trajnu perspektivu životnog iskustva.

Najznačajniji uzroci *smrtnosti* u Italiji su prometne nesreće (46.5 mrtvih muškaraca i 10.1 žena na 100 000 stanovnika), dok se broj samoubojstava kreće oko 5.3 za muškarce i 2.4 za žene na 100 000 stanovnika.

S obzirom na spolno ponašanje i obitelj, među mladima se uočava stalno smanjivanje *stope vjenčanja* (težnja za slobodnim suživotom umjesto za pravnim ozakonjenjem braka) i plodnosti (plodno je 23.0 od 1 000 žena u dobi između 15 i 19 godina; 105.2 od 1 000 između 20 i 24 godine; 114.8 od 1 000 između 25 i 29; prosječni broj djece po ženi u sveukupnom vremenskom razdoblju između 15. i 29. godine života je 1.74).

Broj abortusa je 7.5% kod žena ispod 20 godina, 22.6% između 20 i 24 godine, odnosno 25.6% između 25 i 29 godina. U prosjeku svaka žena u toj dobi izvrši 0.55 abortusa, tj. barem jedanput abortira jedna od dvije žene.

S obzirom na zaposlenost žena *u dobi sposobnoj za radanje* postoje prilično problematični podaci. Stopa zaposlenosti žena između 14 i 29 godina osamdesetih godina dvadesetoga stoljeća bila je oko 32-33% stanovništva, dok je stopa nezaposlenosti u mnogočemu nadilazila sveukupni prosječni postotak koji je važio za aktivno stanovništvo (30-32% nasuprot 10-12%). Visoke su i stope neprisutnosti na tržištu rada (oko 35-40%, od toga ponajviše žene, koje su određene za to da ostanu kućanice).

Stope *školovanja* posljednjih su godina općenito povećane u svim europskim zemljama pa i u Italiji, posebice što se tiče srednje škole i sveučilišta, tako da dostižu 55-60% kad je riječ o srednjoj školi i oko 15% za sveučilište.

Ipak je, napose u Italiji, znatna stopa odustajanja od škole u dobi obaveznog školovanja. Čini se da taj broj iznosi oko 3% godišnje. Valja napokon istaknuti i neke statističke podatke koji se odnose na problem mladenačke delinkvencije. Sredinom osamdesetih godina sveukupan broj ovisnika o drogi kojima je cilj bio odvikavanje iznosio je 85 448 (tj. oko 1.5% stanovništva te dobi). Među njima ih je 8 287 bilo u terapeutskim zajednicama, 67 970 ih je koristilo javne institucije pomoći, a 9 181 privatni ustroj. Sredinom osamdesetih godina maloljetnički ili redoviti sudovi u prosjeku su svake godine osuđivali oko 130 000 mladih između 10 i 29 godina (od čega oko 17-18 000 djevojčica i djevojaka).

¹ U ovom članku autor se koristi podacima iz Italije koji su bili aktualni u vrijeme pisanja članka. (nap. prev.)

Ti i drugi analitički statistički podaci pružaju prvu ideju o »stanju« mladih u zapadnom društvu (posebice u Italiji) te potiču još izražajniju kvalitativnu analizu podataka, što zahtijeva posebne kategorije tumačenja, koje mogu pružiti razne suvremene humanističke znanosti.

4. INTERPRETATIVNE KATEGORIJE

Osim opisa položaja mladih koji proizlaze iz društvenih statističkih podataka, korisno je osvrnuti se i na neke sintetičke kategorije koje koriste interdisciplinarni pristupi i koje omogućuju razumijevanje nekih bitnih vidova *društveno-kulturalne uvjetovanosti* kojima su mladi podvrgnuti, kao i *protagonizma* kojega mogu ili žele biti predstavnici.

Takve kategorije imaju različitu vrijednost i usmjerenje te odražavaju i promjenjivu osjetljivost istražitelja kao i okolnosti koje odražavaju određeno povijesno razdoblje. Valja ih stoga vrlo kritički promatrati i koristiti poput promjenjivog »koktela«, tj. koristeći različite kombinacije koje mogu poslužiti u primjeni na konkretne i odgovarajuće situacije.

Ovdje ćemo prikazati neke od najznačajnijih takvih kategorija.

4.1. *Kategorija rubnosti*

Kategorija »rubnosti« počinje se javljati u sociološkoj literaturi primijenjenoj na mlade oko 1970. godine tj. počevši od međunarodnoga sociološkog kongresa u Varini te se od početka predstavlja kao proširenje pojma marginalnosti koji je razrađen u kontekstu analize teritorijalnih dinamika (grad-selo; centar-periferija) ili odnosa, na nacionalnoj ili međunarodnoj razini, među razvijenim i nerazvijenim ekonomskim sustavima. Govoriti o mladima s obzirom na rubnost znači pripisati im isto obilježje

nijekanja korištenja prava i resursa koje obećava sustav, nesudjelovanja u odlukama koje se na njih odnose, nevažnosti s obzirom na vlast, koji se općenitije pripisuju podređenim ekonomskim i političkim »sustavima«. *Pojam rubnosti* stoga je nužno opterećen tendenciozno simboličkim značenjima i ideološkim vidovima. Tako npr. Marcuseova analiza studentskih protesta 1968. godine pripisuje mladima središnju stratešku važnost unutar borbi svih koji su na rubu u svijetu i stoga razmatra inicijative te pobune kao nužno obećanje alternativnog i/ili revolucionarnog procesa koji je povijesno osobito važan. Sličan pojam razvijaju neki drugi znanstvenici, npr. Rowntree, Touraine i Alberoni, koji rubnost uspoređuju s otuđenjem, a mlade smatraju najočitijim protagonistima nove klasne borbe koja se odnosi na kontrolu tehnološkoga društva.

Danas su sva ta posebna obilježja prilično neodređena. Nakon što je napuštena hipoteza o »mladima kao novoj klasi« kao i mogućnost revolucionarnog upravljanja pojavom rubnosti, razmišljanja su usmjerena prema politički manje prodornim tumačenjima rubnosti mladih. Općenito se rubnost mladih definira kao stvarno isključenje, izolacija, neutraliziranje mladih, što je učinak više ili manje namjernog procesa objektivne marginalizacije koju provodi sveukupni društveni sustav. Sve je to često pojačano pojavom automarginalizacije koja se javlja kod odgovarajućeg manjeg broja mladih. *Marginalizacija* i s njom povezana situacija rubnosti koja je njezin rezultat povezuje se s logikom razvoja novokapitalističkih sustava koji zato da bi sebi osigurali najbolju proizvodnu ravnotežu zahtijevaju da ranjiviji slojevi stanovništva dugo ostanu privremeno smješteni u stanju prisilnog iščekivanja i ovisnosti. Vrlo su brojni znakovi rubnosti: umjetno produženi boravak

u formativnim ustanovama, isključenje iz zakonitog posla, osuda na gotovo isključive uloge prisilne potrošnje, ograničenje i isključenje iz raznih prigoda protagonističkog sudjelovanja i lišavanje samih oblika podređenog sudjelovanja.

Ako logika sustava koji veličaju ciklus proizvodnje i trošenja, potrebom za umnažanjem kapitala po svaku cijenu velikim dijelom tumači položaj mladenačke rubnosti, kriza posljednjih godina objašnjava njezinu neuobičajenu širinu i dubinu. Tako je najčešća hipoteza da su mladi u mnogim zemljama izravni predmet procesa marginalizacije, iako rizik i prijetnja postaju stvarni uvjet marginalizacije samo za mali, jasno izabrani broj, pogađajući nadasve slabije, tj. one mlade koji su manje spremni za odgovor na pritisak marginalizacije. Zbog svega toga učinci marginalizacije prošireni su među svim mladima: napose se zamjećuje *sindrom gubitka smisla* koji pogađa mnoge mlade, a osobito se pojavljuje gubljenje samopoštovanja, osjećaj beskorisnosti, izostanak protagonizma i, napokon, apsolutno ozbiljno, mogućnost postupnog pounutarnjenja marginalizacije kao kulture, tj. kao razloga života, kao sveobuhvatnog modela ponašanja, što često prethodi vlastitoj marginalizaciji u odvojenim supkulturama.

Marginalizacija se međutim ponekad promatra u barem djelomično pozitivnom ključu, kao kad se stvara hipoteza o određenoj sposobnosti mladih da pragmatično iskoriste stanje ovisnosti pretvarajući ga u preduvjet relativnog oslobođenja od odgovornosti, što im omogućuje da se oslobode od pokušaja izjednačenja i da iskuse određenu postojanost ili emotivnu ravnotežu, barem u posebno osjetljivim razdobljima.

Već smo spomenuli ideološko tumačenje marginalnosti kao revolucionarni preduvjet; moguće ju je ideološki promatrati i

kao postupak onoga tko se osjeća krivim te bježi od odgovornosti i sudjelovanja. Takav postupak obilježava svjesnu nepokretnost i manjak kreativnosti, a njegovo je prihvaćanje i tumačenje uobičajenije na području funkcionalizma.

Među onima koji danas koriste kategoriju marginalnosti postoji sklonost da ju se često smatra čimbenikom raspada, anomalije, raskida procesa pojedinačnog i kolektivnog samoostvarivanja.

Kategorija »marginalnosti« može se u *konačnici* primijeniti na široke slojeve mladih, iako se možda više ne može koristiti općenito za sve mlade na isti način i na istoj razini. Marginalnost je osim toga pojam koji u biti izriče ustrojstveni proces koji teži objektivnom smještaju i definiranju mladih, ali ne uključuje nužno »subjektivni« vid koje predstavljaju njihove »reakcije« na pokušaj marginalizacije. Pojam je naime mnogo bogatiji ako se prodube i raznovrsni oblici »prilagodavanja« marginalizaciji, koji se više ne mogu ideološki svesti ili samo na alternativnu reakciju ili na pasivno prihvaćanje.

Kategorija »marginalizacije« napokon se bolje shvaća ako je povezana s drugim kategorijama (kao što su npr. rascjepkanost i preobilje mogućnosti) koje ćemo analizirati u daljnjem tekstu.

4.2. *Kategorija rascjepkanosti*

Već sam spomenuo hipotezu o kraju »položaja mladih«. Ta se hipoteza ne sastoji samo u predviđanju postupnog gubitka važnosti mladih u zapadnim društvima zbog njihovoga sve manjeg demografskog značenja i zbog spajanja njihove problematike s problematikom sveukupnog društva, nego još više u tvrdnji o nezaustavljivoj slabljenju položaja mladih prema potpunoj ustrojstvenoj i kulturalnoj rascjepkanosti.

Hipoteza polazi od analize dvaju međusobno povezanih društvenih pojava, a to su:

- *gubitak središta* (tj. normativnog polazišta koje bi bilo sposobno ozakoniti jedinstveno značenje društva), a to je pojava koja je tipična za društva koja postaju sve složenija i koja se sekulariziraju, tj. za društva koja su u sveobuhvatnoj krizi;

- *kriza procesa socijalizacije*, koju je moguće opisati kao (relativni) raspad tradicionalnih ustanova za postizanje društvene suglasnosti o prevladavajućim vrednotama, o legitimnosti prenošenih kulturalnih poruka, o zastarijevanju metodologija prenošenja itd. Posljedice koje imaju više makro obilježje u pogledu rascjepkanosti identificiraju se, s obzirom na položaj mladih, barem na dvije razine:

1. *Smanjenje kolektivne svijesti* i pojava svijesti male skupine ili, u krajnosti, tvrdnja o korjenitoj (pretežno individualističkoj) privatizaciji ponašanja. To je istovjetno krizi kolektivnog identiteta mladih, poteškoći da se kolektivno predstavljaju kao povijesni subjekti koji su sposobni za relativno samostalnu kulturalnu proizvodnju pa prema tome i za djelotvorno sudjelovanje u određivanju društvenih promjena.

S tom je tematikom povezana opširna literatura, ne uvijek znanstvena, koja rabi *kategorijsku »povratku«*, koja se naziva i »privatizacija«, »subjektivizacija«, »pozornost prema pojedinačnom identitetu« itd.

2. *Kao daljnja podjela pojedinačnog života*. Važnost i značenje te podjele s obzirom na zahtjev za identitetom trebao bi pak rasti i u odnosu na umanjivanje kolektivnog identiteta.

Općenito se mogu uočiti barem dva vida te podjele.

- a. *Rascjepkanost »psihičkog vremena«*, tj. slabljenje postojećih veza između raznih iskustava raspoređenih u vremenu i potvrđivanje »prezentizma« koji se tumači i doživljava kao oblik beskrajnog prekida stvarnog vremena. Rascjepkanost psihičkog vremena uključuje s jedne strane određeno slabo prisjećanje prošlosti, tj. nevažnost korijena, tradicije, povijesti, prema kojima mnogi mladi često primjenjuju proces automatske cenzure i namjernog uklanjanja. To uključuje i ograničenu sposobnost planiranja budućnosti, koja se nesumnjivo temelji na objektivno teškim situacijama, ali ovisi i o subjektivnom odbijanju da se vlastite ljudske snage potpuno i konačno upotrijebe za jednu jedinu životnu mogućnost ili hipotezu. To ne znači da među mladima ovog naraštaja nema velikih ideala, nego, prema toj hipotezi, da se oklijevaju uključiti u ostvarljive i provjerljive projekte: na tu pojavu zabrinuto gledaju posebice oni koji su odgovorni za Crkvu, političke stranke i sindikate.

- b. Tome se pridružuje *rascjepkanost svakodnevice*; sadašnjost je ugrožena korjenitim relativiziranjem iskustava od kojih se sastoji, štoviše pojedini dijelovi života teže prihvaćanju promjenjivih značenja i unutar pojedine »životne povijesti«. To se može protumačiti kao učinak slabe socijalizacije; hiposocijalizacija odražava opću sliku društva u kojemu se kulturalni rasap očituje i na pojedinačnoj razini, na razini osobnosti.

Istina je da rascjepkanost svakodnevice na neki način uključuje i povećavanje iskustava i pripadnosti te da pomanjkanje prijevremenog kanaliziranja pojedinačnoga života može omogućiti veći izbor mogućnosti. Riječ je o rješenjima koja se smatraju

pozitivnima i sposobnima da ublaže loše učinke rascjepkanosti. U tom pristupu općenito se nastoji istaknuti opasnost tih doživljavanja, napose u odnosu na iskustvo identiteta i općenitije na potrebu značenja.

Rascjepkanost i rubnost često su povezane u tumačenjima nemalog broja problematičnih pojava položaja mladih, kao što su npr. povratak kao »posljednja plaža« na kojoj je moguće zaustaviti se prije nego se popusti konačnom gubitku smisla, beznadnom trošenju kao otuđenom odgovoru na pomanjkanje projekta i kontinuiteta, devijantnom ponašanju kao gotovo automatskoj posljedici gubitka vrednota i normi.

Ne nedostaju ni *ideološki vidovi*: rascjepkanost se često tumači kao logična posljedica »propasti totalitarnih ideologija«, a ne toliko kao učinak društvenih procesa kao što su natjecateljska i sukobljujuća socijalizacija i podjela društvenoga rada; kao logična posljedica sheme razvoja, a sve to usredotočeno na vrednote razmjene i uporabe uz slabu pozornost na zahtjeve bitnog uzroka. Jednako je tako u toj perspektivi i čitanje odgovora mladih na rascjepkanost ponekad ideološko. Tipična je prosudba o nekim oblicima mladenačkog udruživanja koje se drži bitno dvosmislenima. Prema tom tumačenju činjenica, okupiti se znači za mnoge mlade samo prividno suprotstaviti protulijek rascjepkanosti. Obistinjuje se međutim mehanizam veličanja obilježja koja čine drugačijim, uočava se težnja prema isključivosti ili izbirljivosti prema drugima; opravdava se poticanje na snažne unutarnje dinamike; stvaraju se sve manje sveopći sustavi značenja koje je sve teže komunicirati; širi se težnja prema negativističkom tumačenju vanjske stvarnosti.

Rascjepkanost kao kategorija mnogo se koristi u sveukupnom nizu značenja bilo u empirijskim istraživanjima bilo u općim teorijskim tumačenjima kao sredstvo shva-

ćanja razdoblja nakon 1968. godine. To čine posebice oni koji to razdoblje položaja mladih promatraju kao bitno negativnu i devijantnu pojavu koja je mogla proizvesti samo raspad. Onima koji su pojave u vezi s 1968. godinom nastojali svesti na izričaj potrebe za korjenitom promjenom utemeljenom na jasnom kulturalnom projektu, bilo je međutim vrlo teško protumačiti iznenadnu promjenu smjera i sadržaja života mladih i propast kolektivnog identiteta.

4.3. *Kategorija kulturalne promjene*

Određena psihosociološka literatura, posebice autori: Grasso, Tullio-Altan i Secchiaroli, ali i brojni angloamerički i njemački (Inglehart), čiji korijeni potječu iz nekih analiza šezdesetih, a velikim se dijelom proteže i na sedamdesete godine dvadesetoga stoljeća, nastoji učiniti vjerodostojnom hipotezu prema kojoj su mladi *protagonisti polagane i tihe kulturalne revolucije*, koja osim toga proizvodi i znatne novosti na planu *razrađenih i predloženih vrednota*. Demistificirajući razdoblje povezano s 1968. godinom, taj pristup nastoji minimalizirati važnost najuočljivijih kolektivnih pothvata i utopijskih sadržaja prijedloga kulturalne promjene koje su izrazila tadašnja mladenačka osporavanja. Zastupnici te hipoteze uvjereni su da je promjena temeljnih opredjeljenja, koju je moguće uočiti samo visoko razvijenim tehnikama analize dubine moguća tek u dugačkom vremenskom razdoblju. Zbog toga je 1968. godina predstavljala samo izražajno znakovit trenutak postojećeg napretka koji je samo trenutačno bio uzdizan u svojim više izvanjskim sastavnicama.

U tome pravcu valja čitati studije P. G. Grassa, koje žele dokazati različitu brzinu promjene (sporiju na razini stavova-mišljenja površne raspoloživosti), a usmjerene su

na isticanje sve uvjerljivije pojave osobne i sveopće solidarnosti. Jednako se tako može reći za studije Tullia-Altana, koji – prateći neke Inglehartove naznake – nastoji pokazati promjenu koja se dogodila na prijelazu s 1968. godine kao: *kraj razdoblja usvojenih vrednota koje su povezane sa zadovoljavanjem prvotnih potreba* (sigurnost, posao, kuća itd.) *i pojavom novih vrednota* (postmaterijalističkih, poslijegradanskih, izražajnih itd., kao što su sloboda, samostvarenje, mirni suživot, jednom riječju »postupna politička svijest«). Te studije osim toga potvrđuju da se novost mladenačkog doživljavanja sastoji naročito u činjenici što su *novi modeli prevedeni u stil ostvarivog svakodnevnog života, koji omogućuje utopiju i čini ostvarivim sadržaje političkih zahtjeva koje je istaknuo pokret 1968. godine.*

Hipoteza napokon teži potkrepljivanju ideje da su mladi sposobni mirno i tiho, a istovremeno i trajno i dubinski ostvariti sretan spoj prošlosti i sadašnjosti unutar složenoga društva.

Čini se da sve to pretpostavlja skup novih obilježja koja u razdoblju »nakon 1968.« omogućuju konstruktivno smještanje u društvo koje se inače predstavlja kao raspadajuće i destabilizirajuće; napose ponovno oživljavanje namjernog stvaranja projekata, proširenje mogućnosti opredjeljenja, povećanje svijesti o važnosti svakodnevnog života, novu sposobnost kontroliranja vlastite sudbine.

Mnogi kritičari smatraju da je nedostatak te perspektive određen *mehanizam*, odnosno *optimizam*. Ta hipoteza naime pretpostavlja da mladi uspijevaju svakodnevno učiniti ono što odrasli nikako ne uspijevaju, upravo zbog poteškoća koje su svojstvene složenom društvu. To je društvo u kojemu je teško pronaći opća i konačna rješenja. U tom su društvu predviđanja i

programiranje uzaludni zbog prebrze promjene i nemogućnosti kontroliranja svih čimbenika, pri čemu se gube vrijednosni čimbenici. Zbog toga je teško povezati zahtjeve složenosti sustava sa zahtjevima različitih subjektivnosti koje se pojavljuju u životnim svjetovima, tj. u iskustvima koja izmiču kontroli društvenog sustava.

S druge je strane definicija »novih« vrednota vrlo problematična. Kakvog ima smisla definirati neke vrednote kao postmoderne, postindustrijske, postmaterijalističke? Zar se društveni sustavi mijenjaju jedinstveno i jednoznačno ne ostavljajući ostatke ili zaostala područja? Treba li ono što je »poslije« shvatiti u čisto kronološkom smislu ili i u logičkom i kulturalnom? Znači li to »poslije« nužno i »bolje«?

Na ta se pitanja pridodaju govori o nositeljima *pretpostavljene tihe revolucije*; općenito je riječ o mladima iz srednje ili više srednje klase, koji su visoko obrazovani, sposobni korisno i inteligentno upotrijebiti svoje slobodno vrijeme (također i stoga što imaju mnogo slobodnog vremena kao i sredstva da ga snažno žive). Iz revolucije su isključeni oni koje se, povijesno gledajući, 1968. godine smatralo sličnima radničkoj klasi, koja je nositeljica prava-dužnosti povijesne revolucije (tj. mladi pučkoga podrijetla).

Zbog toga neki promatrači na kategoriju kulturalne promjene često sumnjičavo gledaju. Oni smatraju da to nije ništa drugo nego ponovno izdanje tradicionalnog funkcionalnog poimanja mladih, prema kojemu mladi gotovo fiziološki vode prijelaz, jer su sposobni u taj proces unijeti svježinu svoje biopsihološke životnosti. Sociološki govoreći, čini se da kategorija »kulturalne promjene« ukazuje samo na to da je društveni sustav sposoban razumno koristiti svoje ljudske resurse kako bi se bezgranično održavao i razvijao.

4.4. Kategorija preobilja mogućnosti

Unutar složenoga društva neki promatrači uočavaju postojanje znatnih mogućnosti za širenje iskustava, za korištenje sredstava za razumijevanje i ovladavanje stvarnošću; za primanje poticaja i za različito odgovaranje na njih.

U tom kontekstu više nije nužno vezati se uz cilj sustava uloge-status, nego se nudi mogućnost prelaženja različitih puteva prema vlastitom pojedinačnom i kolektivnom ostvarivanju.

To bi bio jedini mogući odgovor na veliku raznovrsnost složenoga društva; a među mladima bi bilo moguće pronaći neprijeporne znakove za to, kao što su npr. *davanje prednosti povremenom i prigodnom zaposlenju, napuštanje ideala uspjeha i karijere, proširena potreba za doživljavanjem mnogih iskustava bez njihova zbrajanja* (u tome kategorija »preobilja mogućnosti« specificira kategoriju rascjepkanosti); *sposobnost da se dostojno živi i suživi s nestalnošću. Drugim riječima, preobilje mogućnosti omogućuje fleksibilan i pokretan model identiteta i samoostvarivanja, koji ne valja miješati s ponovnim zanimanjem za samozatajan i neangažiran život.*

Čini se da se tu kategoriju može podrobnije opisati kao prilagodbu. U složenom društvu se na pomanjkanje uporišta i na povećavanje nesigurnosti, nemogućnost davanja sveobuhvatnih odgovora i rizik razdruživanja odgovara prilagodavanjem. To znači tražiti rješenja koja su tek moguća, ali ne i najbolja, u svakodnevici (pa stoga daleko od sveobuhvatnih i sveuključujućih rješenja koja teže prema racionalnosti i stvaranju projekata). Prilagoditi se znači ići unatrag putem identiteta, ne tražeći njegove temelje u društvenom ili političkom ili u proizvodnim iskustvima (to su mjesta identiteta koja su za mnoge

mlade potpuno neprihvatljiva) nego u područjima koja mladi mogu izravno kontrolirati. Područje u kojemu postoji više mogućnosti za iskustvenu pokretljivost istovjetno je području mikrosocijalnih odnosa i strogo osobnih iskustava. Slobodno vrijeme, prijateljstvo, čuvstvenost, izražajne djelatnosti, formacija i savjest, hobi, volontarijat itd. postaju područja u koja svaki subjekt djelomično ulaže svoje životne snage kako bi postigao osobni identitet, postaju mjesta na kojima je moguće pokušati svesti složenost i suprotnosti društvenoga sustava (tj. njegovu nesposobnost da ponudi prihvatljive identitete) priskrbljujući na taj način sebi samostalno identitet i smisao.

Opisano područje zasigurno je obilježeno polovičnim i ograničenim mogućnostima (s obzirom na tendenciozno utopijske mogućnosti, koje su već izražene u znakovima prethodnog naraštaja); ali subjektivnost, koja je kraljevstvo tog iskustva, može biti još više i beskrajno proširena.

Nije teško zamisliti da taj model podrazumijeva određeni *rizik instrumentalnog pragmatizma* koji graniči s cinizmom i oportunističkim. Kad je prilagodba sadržana u naznačenim granicama, može udijeliti barem djelomični i privremeni identitet, u gomilanju mogućnosti života, što označava etape puta koji je po sebi završen. Taj model zapravo nije previše definiran u svojim sadržajima, jer čuva značaj neodređenosti i nepredvidljivosti, nepostojanosti stavova i eklekticizma.

U toj točki *kritičko vrednovanje modela* mora istaknuti bitni rizik razdruživanja. Nije naime lako dulje podržavati nedostatak hijerarhiziranja vrednota i normi; ili suživjeti u nestalnosti beskonačnoga; ili na neodređeno vrijeme ostaviti sadržaje vlastitoga životnog projekta. Model prilagodbe u okviru preobilja mogućnosti otkriva

prema tome obilježje značajne privremenosti i ograničene funkcionalnosti ponašanja koje analizira. Prilagodba možda ima nezamjenjivu ulogu u složenom društvu punom razlika, ali ne može protumačiti novo obilježje mladenačke subjektivnosti a da pritom ne uspijeva prikladno produbiti razloge objektivnog »gubitka smisla« koji se razvija u složenom društvu.

Drugim riječima, taj model valja premisliti u svjetlu kategorija koje su »strukturiranije« kao što su marginalizacija ili rascjepkanost koje nastoje obrazložiti korjenit gubitak smisla kod mladih u sadašnjem društvu. Dok toga nema, postoji opasnost da se ta kategorija izgubi u neodređenosti nekih čisto nadstrukturnih govora.

4.5. *Borba za identitet*

Tema identiteta u središtu je svih pristupa koji koriste psihološke ili psihosociološke kategorije. U vezi s time može se spomenuti barem Erikson i njegovo tumačenje koje je u novije vrijeme u Italiji načinio Palmonari. I na sociološkoj razini ta je tema u novije vrijeme razmatrana s više strana, u odnosu na hipotezu o općoj propasti kolektivnog identiteta mladih (usp. npr. kategoriju rascjepkanosti).

Taj pristup polazi od tvrdnje da u složenom društvu koje je usmjereno prema postindustrijskom vremenu društveni sukob više nije samo klasni sukob usredotočen na kontrolu i na vlasništvo nad sredstvima za proizvodnju, nego je korjenit sukob koji nadilazi tradicionalne granice klase i tiče se upravo načina proizvodnje razvoja, definiranja potreba i identiteta, određivanja kvalitete života u složenom društvu. U tom smislu taj model pokazuje znatnu sličnost s modelom »kulturalne promjene«, u mjeri u kojoj ističe izranjanje novih potreba, koje su pretežno izražajne a ne instrumentalne.

Postoji sukob oko tih društvenih predmeta jer sustavi teže prema nametanju identiteta koje oni unaprijed odrede (i koji su njima funkcionalni), svim subjektima bez iznimke, a upravo ti isti subjekti u mnogim slučajevima reaktivno brane i zahtijevaju vlastito pravo na identitet. Temeljna pretpostavka te hipoteze je ponovno izranjanje potisnute subjektivnosti, što nije samo neka nostalgična pojava, nego prije korjenito branjenje prava na definiranje vlastitih potreba i borba za njihovo zadovoljavanje.

Autori primjećuju kako *ta borba ima posebna obilježja*: njezin predmet su zahtjevi oko kojih se može slabo trgovati (rođenje, smrt, čuvstva, odnosi, bolest, preživljavanje, mir itd.); odbacuje političku (partijsku i sindikalnu) kontrolu nad pregovaranjem o potrebi, preuzimajući izravnu kontrolu nad uvjetima postojanja, neovisno o sustavu; nastoji iskoristiti zajedničarsku solidarnost (male skupine) kao pomoć pri sukobu manjina koje su sposobne upravljati vlastitim sučeljavanjem.

U središtu te borbe pojavljuje se »tijelo«, mjesto otpora protiv manipuliranja i mjesto izricanja revolucionarne želje; istovremeno se javlja i stari pojam naravi koji ističe neapsolutno obilježje povijesnosti potrebe; pojavljuje se napokon i pojedinac kao društveno nezaobilazan subjekt, područje temeljnih društvenih sukoba.

Važno je preispitati jesu li i kako su mladi uključeni u tu borbu za identitet. Hipoteza u analizi uočava određeni važni put koji tumači prisutnost *mladih u središtu tog sukoba*.

Prema tom modelu školovanje masa koje produžuje ovisnost nije trenutak procesa za međusobni razgovor. To su naime besposlenost, premalena zaposlenost, ilegalna zaposlenost koje življenju ovisnosti pridaju bitnu privremenost i rubnost, što

mlade čini raspoloživima za svaki oblik ideološke manipulacije. Tržište doista gotovo uvijek uspijeva ovisnosti-privremenosti-marginalnosti dati simbolički iluzorni sadržaj, te mladom čovjeku obećava identitet koji se plaća cijenom bezgraničnog trošenja.

Rješenje te situacije koja prividno izgleda bezizlazna pruža osvješćivanje o vlastitom »ništa« koje zahtijeva postojani identitet ili, bolje rečeno, dramatično ističe pravo da netko sam sebi samostalno dodijeli identitet.

Zahtjev za identitetom izriče se pretežno u negativnom obliku: mladi traže identitet svojom šutnjom, indiferentnošću prema moći, odvojenošću (što kao da želi reći: pronaći način za komuniciranje bez gubljenja identiteta), pomanjkanjem projekta (pa prema tome i grubim vraćanjem u sadašnjost, koju se drži jedinom mjerom promjene).

I u tom pravcu kao i u pravcu koji je zacrtan kategorijom »preobilja mogućnosti« drži se samo po sebi razumnijim traženje provizornosti i prijelaznošću izbora, pluralnošću i policentrizmom pojedinačnih biografija i kolektivnih usmjerenja. Drugim riječima, šutljivi protest koji izriče potrebu za identitetom popraćen je *odbacivanjem unaprijed zacrtanih puteva* pomoću kojih sustav službeno daje identitet (tj. pomoću institucionaliziranih procesa socijalizacije) i vrednovanjem raznih oblika samostalne socijalizacije, pa i onima koji su korjenitiji.

Mladi zbog toga ne postaju automatski apsolutni protagonisti borbe-sukoba za identitet. Oni su stvarno pridruženi stanju rubnosti, masovnosti, osude na prisilno trošenje što umnogome umanjuje njihovu sposobnost alternativnog suprotstavljanja.

U opisanom modelu ponovno se pojavljuju neke kategorijske sastavnice koje su već uočene u drugim modelima, ali bez

sumnje izgleda da se kategorija »borbe za identitet« poglavito prilagođuje novijim pojavama udruživanja i mladenačkim iskustvima koji su bili potpuno nepredvidljivi u razdoblju povezanom s 1968. godinom (mirnodopski pokreti, religiozne, ekološke, zdravstvene, kulturalne udruge kao i razni oblici udruživanja na području volontarijata itd.).

Model možda trpi zbog slabe specifičnosti jer se čini da borba za korjeniti identitet ne pokazuje uvijek obilježje zanimanja ili potrebe naraštaja mladih; ona naime uključuje vrlo različite sastavnice dobi, klase ili sloja, školovanja te društvene i političke borbenosti.

Na taj način se čini da je i taj model osobito bogat poticajima i primjenama.

5. POSEBNE TEME I PROBLEMI

Opće kategorije za tumačenje mogu tvoriti pozadinu u koju se može uključiti posebna analiza tema i problema koji se odnose na *specifične vidove* položaja mladih. Ovdje predstavljamo neke od njih, podsjećajući kako su na drugim mjestima opširnije obrađeni slični sadržaji koji govore o udruživanju, političkoj pripadnosti, devijantnosti i sličnim vidovima.

5.1. *Mladi i religija*

Na temelju brojnih novijih istraživanja može se ustvrditi sljedeće:

1. U aktualnom stavu mladih prema vrednotama i prema vjeri očituje se obilježje *subjektivizacije* i *rascjepkanosti*, što se izražava kao podložnost religioznog traženja i života potrebama pojedinačnog identiteta, samoostvarivanja i samovrednovanja kao što je to očito iz rezultata koji se odnose na pitanja o Bogu, vjeri, kršćanskoj poruci, o odnosu vjere i politike te vje-

re i etike. Drugim riječima, religioznost mladih ovog naraštaja podvrgnuta je snažnom poticaju prema subjektivizaciji i privatizaciji, što valja razumjeti bilo kao »psihologizaciju« religije, bilo kao korištenje religije kao sredstva rješavanja i odgovora na vlastite psihološke probleme, bilo kao težnju prema pasivnom i individualističkom korištenju religije.

2. Obilježje subjektivizacije postoji i u obliku *pitavanja protagonizma* mladih u pogledu religije. Ono se sastoji u istaknutoj raspoloživosti za kreativno usvajanje religiozne činjenice na osobni način, što je praćeno i određenom udaljenošću od institucionalnog modela i od isključivog zahtjeva za doživljavanjem iskustava u živahnim oblicima udruživanja. Tako shvaćeni protagonizam dijametralno je suprotan »konzumističkom« stavu, jer je otvoren besplatnom iskustvu religije, koju se shvaća kao vrijednost koja samostalno motivira na društveno zalaganje na kulturalnom i političkom području.

3. Među mladim Talijanima ovog naraštaja postoji izričito *traženje religije*, iako se ne može reći da to želi većina. »Povratak svetome« i »ponovno oživljavanje religije« su pojave koje su značajnije na »kvalitativnoj« negoli na »kvantitativnoj« razini, tj. više s obzirom na ono što se izriče kao potreba za protagonizmom i evandeoskim radikalizmom nekolicine, negoli zato što se uočava u religioznom tradicionalizmu većine praktikanata.

4. To traženje religije u velikoj je opasnosti kad traži kanale u kojima će se izraziti kao znakovito doživljavanje u svakodnevicu: dio te religije se gubi i postaje uzaludnim u privatizaciji koja je funkcionalna samo za potrebe sigurnosti i psihološke ravnoteže, dok samo dio raste u postojanom traženju ozbiljne ravnoteže između

vjere i prakse, između »sektaskog« identiteta i »crkvene integracije«, ulazeći u opasnost od stvaranja geta, oblika integrizma ili sekularizma.

5.2. *Mladi i posao*

Mnoga teoretska i empirijska istraživanja posljednjih su godina analizirala načine prisutnosti mladih na *tržištu rada* i u *ustroju zaposlenika*.

Ta istraživanja pokazuju kako današnji mladi čak i više od prijašnjih naraštaja žele raditi. Time se poništava hipoteza o *nenaklonosti* prema radu ili ju se ograničava na teže i štetnije poslove kao i na one koji otuđuju čovjeka.

Potvrđena je općenita poteškoća gotovo svih mladih u razdoblju *prijelaza* između formativnih ustroja i radnih djelatnosti, ne toliko i ne jedino zbog pomanjkanja radnih mjesta koliko zbog postojećeg nesuglasja između formacije i proizvodnih zahtjeva.

Na subjektivnijoj razini analiziraju se osobito *stavovi prema radu*, vrijednost koja mu se pripisuje, kakvoća rada, odnos između rada i slobodnog vremena. Iz istraživanja proizlazi jasan pomak prema pretežno *instrumentalnom* poimanju rada (rad kao nužda koja pruža sredstva za rješavanje praktičnih problema svakodnevnog života i ništa više) s obzirom na etičko poimanje koje je veličalo rad kao iskustvo koje je sposobno osnažiti identitet, potaknuti društvenost i ljudsku kreativnost, izmijeniti kakvoću života.

Osim toga istraživanja ističu da mladi zbog raznih razloga doživljavaju određeno *otuđenje od rada*, što je povezano s naporom, štetnošću, ponavljanjem, nepodudarnošću između iščekivanja i stvarnosti rada, nedostatkom društvene korisnosti mnogih poslova. Mnogi mladi od rada očekuju jedino zadovoljstvo vezano uz ve-

ću plaću, uz mogućnost postizanja karijere, uz osigurano radno mjesto.

Čini se da rad u konačnici gubi važnost na ljestvici vrednota; dolazi nakon zanimanja za obitelj, ali prije čuvstvenih interesa; to je »dio života«, ali više nije put na kojemu se uči kako ostvariti samoga sebe.

5.3. *Mladi i institucije*

Stavovi prema institucijama vrlo su različiti s obzirom na temeljne važnosti pojedinih ustanova u životu mladih. Suprotno od onoga što se može zamisliti, *obitelj* još uvijek zauzima važno mjesto među željama i vrednotama mladih ovoga naraštaja. Obitelj se shvaća kao idealno mjesto za duboku interpersonalnu komunikaciju, a ne toliko kao pravni ustroj koji ozakonjuje spolne i roditeljske uloge. Misli se naime ne toliko na model tradicionalne obitelji koliko na obitelj s oslabljenim vezama, koja se temelji na slobodnom i fleksibilnom obostranom izboru, pri čemu se malo misli na djecu i roditelje. Taj je model uostalom opterećen hipotekom nutarnje krhkosti, što je moguće dokumentirati pomoću zabrinjavajućih (ako ne i alarmantnih) statističkih podataka koji se odnose na stvarne veze, odvajanja, rastave, sve veće sukobljavanje.

S obzirom na *školu*, i dalje postoje dvoumljenja: nakon što je smanjena napetost koja je obilježila razdoblje otpora, čini se da su se mladi mirno smjestili u školi, gotovo kao da su pretrpjeli njezinu kulturalnu i organizacijsku paralizu, bez snažnih sklonosti prema sudjelovanju i odgovornosti. Općenito se misli da je kulturalna uloga nejednaka zahtjevima proizvodnog sustava, ali to nije spriječilo određeni napredak zalaganja koje dovodi barem do postizanja završne diplome, ako ne baš do usvajanja kulture koja je prikladna za složeno postindustrijsko društvo.

Prevladavajući stav prema *političkim institucijama* vrlo je problematičan: kriza vjerodostojnosti politike nastavlja negativno utjecati na mlade, ograničujući se na aktivno sudjelovanje u raznim oblicima stranačkog i sindikalnog udruživanja. Istovremeno je logika složenoga društva relativizirala totalitarističke težnje političkih ideologija, predimenzionirajući stoga ulogu, za koju se željelo da bude sveopća, politike kao idealnog rješenja ljudskih problema. Odatle tegobno traženje, u manjinskim mladenačkim skupinama, novog poimanja politike koje se razvija pomoću prakse malog idealnog sadržaja i veće povijesne konkretnosti. Jedan od mnogih primjera te sklonosti prema ponovnom otkrivanju politika postoji u *volontarijatu* i u svim drugim oblicima prisutnosti na društvenom području (razne vrste udruga, ekološka, mirovna i slična udruženja) koji kvalitativno obilježavaju zalaganje nemaloga broja današnjih mladih.

5.4. *Mladi i slobodno vrijeme*

Ovo se područje zanimanja već dulje vrijeme proširuje zbog niza čimbenika: pomanjkanja ili ograničenja posla, potrebe za iskustvima koja su alternativa onima koja se tradicionalno drži »snažnima« u odnosu na formiranje identiteta, bolje definicije i specifikacije »ponuda« masmedija i raznih turističkih, sportskih organizacija prisutnih na tržištu slobodnog vremena itd.

Drugim riječima, vrednuje se hipoteza prema kojoj područje slobodnog vremena može za mnoge mlade postati prvenstvena prigoda za iskustva koja daju *identitet* kao alternativa školi koja ne formira, poslu kojega nema ili frustrira, politici koja je izgubila vjerodostojnost. Riječ je samo o hipotezi, jer još uvijek mnoga istraživanja ističu činjenicu da je za mnoge mlade slobodno vrijeme vrijeme naknade, koje služi za

obnavljanje proizvodnih snaga ili za nadi-
laženje otuđenja kojih je sve više u društve-
nom i individualnom životu. Često je slo-
bodno vrijeme mladih opterećeno teškim
konzumističkim modelima, koji priječe
njegovu razboritiju i korisniju uporabu.

U tom kontekstu posebnu pažnju valja
obratiti *sportu* koji bilježi neprijeporno ši-
renje među mladima i kada je riječ o natje-
canju i kada je riječ o amaterskom bavlje-
nju sportom (gotovo polovica mladenač-
kog udruživanja usredotočena je na sport-
ske djelatnosti). Sport istovremeno ističe
povremene pojave kolektivnog otuđenja
(usp. nasilje na stadionima) što potvrđuje
staru hipotezu prema kojoj je on postao
roba ili je pretvoren u bijeg od nečega te
stoga postaje opasna i razarajuća droga.

Malo je istraživanja koja proučavaju
odgojnu ulogu sporta kad su posrijedi mla-
di. Ta istraživanja ističu da traženje spor-
ta, iako se uključuje u potrebe za privat-
nim i kolebaju se između individualistič-
kog konzumizma i angažiranog persona-
lizma, naglašava istaknuta odgojna obiljež-
ja: potrebu za punim samoostvarivanjem i
pomoću ponovnog prihvaćanja vrijedno-
sti tjelesnosti, potrebu za znakovitim hu-
manim odnosima, traženje konkretnih i
realnih zadovoljstava pomoću žrtvovanja i
zalaganja.

Izričito se traže izražajne vrednote kao
što su dobro se osjećati zajedno, podijeli-
ti radost s drugima, očitovati solidarnost
pomoću bavljenja sportom najosjetljivijih
mladih.

6. MOGUĆI BUDUĆI RAZVOJ

Osim ponude korisnih poticaja ponov-
nog pregleda određenih kategorija čitanja
stanja mladih, dosadašnja razmišljanja smje-
štaju govor o mladima u središte složenog
promatranja talijanske stvarnosti i ukazu-

ju na potrebu stvaranja hipoteza i davanja
konkretnih odgovora na koje postojeći pro-
blemi hitno potiču.

Pretežna djelatna dimenzija zaključaka
do kojih ovo razmišljanje može dovesti ne
smije navesti na to da se zaboravi znanstve-
na dubina postavljenih pitanja; politika
stoga upućuje na znanost, zbog onoga ma-
lo ili mnogo što ova posljednja može reći s
obzirom na shvaćanje i predviđanje pona-
šanja mladih. Ono što se ovdje kaže u obli-
ku zaključka zadržava prema tome značaj
razmišljanja koje je nužno otvoreno dalj-
njim provjerama.

6.1. *Hipoteza o eksploziji mladenačkih tegoba*

Riječ »tegoba« sadržava raznolik sa-
držaj: nesumnjivo ima svoj objektivni te-
melj, koji se podudara sa zbrojem nedo-
sljednosti, zakašnjenja, izdajstava kojih su
mladi veoma važan objekt posljednjih go-
dina, a doživljava se i na subjektivnoj razi-
ni sa širokim fenomenološkim spektrom.

6.1.1. Konkretno lice tegoba

Bez generaliziranja po svaku cijenu i
bez zapadanja u moralizam, nije teško na-
brojiti niz poimanja, čuvstava i osjećanja,
vrednovanja, potreba i pitanja koji se ra-
đaju iz često potisnute patnje, koja zbog
toga nije manje autentična i iskrena. Sve se
češće govori o frustracijama koje su plod
nedostatka zaposlenja ili nesigurnog uklju-
čivanja u svijet rada; to je možda najvid-
ljiviji, ali ne i jedini ili najvažniji vid mla-
denačkih tegoba. Općenitije gledajući, ko-
rijene trpljenja valja tražiti u neprikladnosti
stavova pomoću kojih se odrasli odnose
prema problematičnim pitanjima mladih:
nerijetko se mogu čuti odgovori koji se
protežu od nekompetentnosti do instru-
mentaliziranja, od nepovjerenja do nepo-
kretnosti, od cinizma do stigmatiziranja.

Bitni problem mladenačkih tegoba valja prema tome uočiti u općoj nesposobnosti odraslih da prepoznaju zahtjeve za ostvarivanjem, kako se predstavljaju u sadašnjem prijelaznom trenutku. Izrazi te neprikladnosti raspoređeni su uzduž osobine privatno-javno, sa specifičnim naglascima i tematikama: napuštanje roditeljske kuće, nepostojanje komuniciranja, beskorisnost, zadržavanje prisilne ovisnosti, osrednjost odgovora, produženo mladenaštvo, izbjegavanje odgovornosti, računanje i nepriznavanje, gubitak resursa itd. Postoji niz ne-odgovora kojima je kriza institucija zaduženih za socijalizaciju i za vrednovanje novih naraštaja najsimptomatičniji sadržaj.

6.1.2. Od tegobe do nerazumnosti

Ako je tegoba sa svim svojim pojavnostima neupitna, teže je njezino povezivanje s njezinim hipotetičkim rješavanjem. Dosad se tegoba osnažila na razini »zatomljenoga«, ne nalazeći dostatne eksplozivne čimbenike zbog kojih bi eksplodirala u devijantnim ponašanjima, koja obiluju razarajućim značenjima i društvenim sukobljavanjem. Ovisnost o drogi, posebice u svom naj snažnijem količinskom razvoju, uzrokovala je veliku zabrinutost usredotočenu na pojedinačne sudbine i na pogoršanje mikrodruštvenih odnosa mladih koji su u njih bili uključeni. Tek je u nekim kratkim trenucima »toksično« ponašanje moglo poprimiti ulogu simboličnog pokretača ili poopćenog osporavanja sustava, svodeći se općenito samo na mehanizam bijega od stvarnosti koju se više ne može podnositi.

Potencijalno eksplozivno značenje droge umješno je neutralizirano pomoću njezine korjenite privatizacije, koja nije uzrokovala ništa drugo osim daljnjeg marginaliziranja ovisnika. Sada se međutim ponov-

no pojavljuju stari i novi oblici devijantnog ponašanja mladih vezani uz organizirani kriminal; iznova se pojavljuje bauk međunarodno ukorijenjenog terorizma; bilježi se zabrinjavajući »porast« nasilja na stadionima; studenti izlaze na trgove s hitnim zahtjevima; česte su pojave vandalizma nad stvarima i okrutnost prema ljudima i životinjama. Jesmo li možda na opasnoj granici, tj. na vrijednosnom pragu mladenačkih tegoba, nakon kojih ne postoji ništa osim kolektivne iracionalnosti?

6.2. *Prilagođujuće povlačenje i opasnost od mediokriteta*

Ako mladenačka »tegoba« čini aktualnima suprotnosti i zapreke koje obilježavaju model razvoja društvenog sustava, čini se da drugi današnji vidovi mladenačkog pitanja optužuju same mlade, neprikladnost njihovog prilagođujućeg ili alternativnog odgovora na probleme koji ih se tiču.

Bilo bi neprimjereno, u ovom kontekstu, opće okrivljavanje mladih koje ne bi vodilo računa o objektivnim korijenima njihove moguće neprikladnosti. S druge strane, valja odbaciti kao opasno neodgovorne sve oblike suučesništva i laskanja koji pokušavaju opravdati sve ono što je mladenački izričaj, bez kriterija i razmatranja. Ispravno je primijećeno da se mladi ne boje istine koja se na njih odnosi i da im je draža »nemilosrdna kritika proroka« od dvosmislene laži nesigurnih odraslih.

Ni na prethodnim stranicama nije se propustilo istaknuti određene dvoznačnosti koje su skrivene u nekim obrambenim mehanizmima i prilagodbama mladih kad je posrijedi složena situacija u društvu, kao i određene opasnosti koje su povezane uz jednostrano pragmatično tumačenje vlastitog egzistencijalnog stanja. Te dvoznačnosti i opasnosti nisu strane ni odraslomu

svijetu, ali ih se kod nekog mladog čovjeka, možda zbog nesvjesne profesionalne deformacije, drži u najmanju ruku kontra- produktivnima.

Bez bojazni da prijedem u »optužujem« bez razlikovanja, uvjeren sam da valja ukazati na ponašanja koja su svakako poremećena s obzirom na nadvladavanje određenih oblika »tegoba« i »otuđenja« od kojih pate mladi.

6.2.1. Naraštaj dostatnosti

To su modeli koje većina mladih općenito ne dijeli i koje često oštro opovrgavaju dijametralno suprotni modeli, koji pokazuju konkretne (iako teške) mogućnosti alternativnih ponašanja. Postoje neki načini mišljenja, vrednovanja i djelovanja koji obilježavaju fatalističko prihvaćanje uvjeta rubnosti, rascjepkanosti, gubitka identiteta itd. i koji te uvjete nastoje smatrati alibijem koji opravdava osrednjost. Bezočni konzumizam tatinih sinova, svjesno odreknuće od stvaranja projekata, određena alergija na ono što je teško i zahtjevno, lijenost koja prati dugo razdoblje ovisnosti; to i drugo su način življenja koji je učinak i uzrok mladenačkih tegoba.

Onaj tko je ovaj naraštaj definirao »naraštajem dostatnosti« možda je točno pogodio problematičnu stranu naraštaja koji se je, iako je više od bilo koga drugoga primio bitne odgovore na primarne potrebe, pokušao opustiti na postignutim rezultatima, umrtvljujući volju za otkrivanjem i zadovoljavanjem novih potreba i vrijednosti.

Postoji osim toga i zanimljiva težnja prema spektakularnosti života, koja se hrani onim što je kratkotrajno i površno, što nagrađuje prividnost i upitan uspjeh, koji se poigrava govorom ne pridajući mu značenje. To je nesumnjivo potpuno sukladno određenoj općoj težnji za spektakularnošću koja je obuhvatila različita područja

društvenoga života, od politike do religije, od sporta do kulture, a nalazi snažan poticaj u pretežnom sadržaju radijskih i televizijskih prijenosa.

6.2.2. Duboka moralna kriza

Drugi problematičan rezultat možda predstavlja postupno banaliziranje jezika. Više se ne upotrebljavaju »to jest« i »ne znam« koji su bili aktualni nakon 1968. godine, ali se naširoko potvrđuje podivjlost usmenih i pismenih izričaja. Vulgarnost i dvosmislenost preuzeli su mjesto ironije i inventivnosti koji su u drugim vremenima u određenom smislu oplemenjivali političke grafite ili uzvike u prosvjednim povorkama.

Napokon, možda valja ukazati na moralnu krizu koja je dublja negoli se to može zaključiti iz vidljiva ponašanja. Uskraćivanje legitimnosti mnogim načinima ponašanja koji su do sada bili općenito društveno prihvaćeni, potaknulo je mnoge (mlade i one koji to nisu) na različite oblike samoopravdavanja koje često stvarno ne odgovara naporima za pronalaženjem alternativnog autonomnog morala, nego se neizbježno pretvara u lagodno opravdavanje slučajnog izbora. Dalje od tog radikalnog relativiziranja preostaje samo oportunističko okupljanje, cinizam i individualizam. Često se ne uočava tegobno traženje nove ravnoteže (usp. zbunjenu istoznačnost koja je uslijedila nakon liberaliziranja ponašanja na području spolnosti), nego samo postupno skretanje prema moralnoj sterilnosti.

Taj kritički govor o mladima nije nov za sociološki govor; on nužno osjeća posljedice vrijednosnih izbora, identiteta i pripadnosti pojedinih društvenih promatrača.

Odjek toga se nalazi, i u novije vrijeme, u određenim ojađenim tvrdnjama o udaljavanju mladih od politike i vjere, pretpostavljenoj privatnoj »oseci« ili hedoni-

stičko-narcističkom nijekanju, izboru terorističkog nasilja, »bijegu« u drogu itd.

Postoji opasnost da takav govor postane moralističan i paternalističan želi li samo na mlade projicirati suprotnosti koje su svojstvo sviju i koje u svakom slučaju nije pravo primjenjivati bez ikakve razlike. Može ga se međutim i prihvatiti unutar raščlanjenijeg i realističnijeg vrednovanja modela ponašanja mladih koji na pozitivan način unaprijed izriču bolju kvalitetu života i već ostvaruju kreativne i inovativne oblike. Već na temelju tih svjetlotamnih prikaza ima smisla govoriti o složenom »mozaiku« mladih.

6.3. *Mladi kao bogatstvo*

Možda valja prihvatiti kao samo po sebi razumljivo da mladi predstavljaju društveno »bogatstvo«, ali pod određenim uvjetima. Nije važan njihov broj, niti graja koja okružuje određene pothvate ili očitovanja kojima su mladi protagonisti.

Nasuprot tome, iz tih istih problema i pitanja koji su više ili manje neizrečeni izranja kvaliteta prijedloga koji obilježavaju mladenačko ponašanje. Podrobnije promotrivši, problemi i pitanja nisu uvijek izvorni i novi, ali su autentični upravo u odnosu na sposobnost konkretnog i konstruktivnog utjecaja na proces društvene promjene.

»Bogatstvo« se specificira kao anticipacija vrednota, modela, realističnih, a istovremeno i utopijskih stilova života.

Neki promatrači i djelatnici na tom području već su jasno izrekli neka pitanja mladih koja uključuju vrednotu, tj. djelomičnu ali stvarnu proizvodnju značenja za život i koji potiču živu pozornost odraslih. Riječ je o prividno banalnim pokazateljima koji su gotovo uvijek utemeljeni na općenitim promatranjima, a koji međutim u svojoj jednostavnosti predstavljaju trenu-

tak raskida s obzirom na konvencionalnost tolikog promatranja mladih. Tu je riječ o »vrednoti-pitanju« istine, ljubavi, snage, autentičnosti, protagonizma, subjektivnosti, personalizacije, vjere, traženja, čistoće, sreće.

Iz svega toga proizlazi slika mladenačke stvarnosti koja je možda pretjerano optimistična jer se u svojoj potpunosti ne može primijeniti na sve mlade općenito, ali nesumnjivo izriče razumno povjerenje u kreativni potencijal koji mladi mogu izraziti ako ih prati prava odgojna pozornost i ako im pomogne institucionalni aparat koji je prilagođen njihovim stvarnim zahtjevima.

Koja pitanja su najopravdanija u tom raznolikom nizu? Odgovor koji ćemo dati ne želi biti konačan i otvoren je za daljnja produbljanja.

6.3.1. Od rubnosti do sudjelovanja

Od rubnosti, ili bolje rečeno od trenutka kad netko postane svjestan svojega mogućeg ili stvarnog stanja rubnosti, može se javiti pitanje o sudjelovanju-pripadnosti-odgovornosti koje postaje konkretan prijedlog ozbiljnog, postojanog i snažnog protagonizma.

Već su na djelu i šire se pothvati koji dokumentiraju njegovo bogatstvo projekta i metodološku kreativnost: na prvome mjestu to su suradnički pokret i razni oblici zalaganja za stvaranje novih radnih mjesta, zatim različiti oblici volontarijata mladih (od odgojnog do kulturalnog, od društvenog do rekreativnog itd.), te napokon obnovljeno zalaganje u najrazličitijim oblicima udruživanja (od političkog do crkvenog, od sportskog do sindikalnog itd.).

Postoje nezanemarivi nagovještaji ponovno prisutne volje za zalaganjem u onome što je očito društveno korisno. Nerijetko se nailazi na mlade koji svoje osobno ostvarenje poistovjećuju sa sveopćom soli-

darnošću. Kakvoća života, usredotočena na vrednote koje su više ili manje ispravno definirane kao postmaterijalističke, precizira se s obzirom na potrebu za funkcionalnim odnosom koji teži za sigurnošću ili osobnim širenjem, ali je osjetljiv i za potrebe »sustava«.

6.3.2. Od rascjepkanosti do personalizacije

Od rascjepkanosti, ako je svjesno uočena u svojoj pozitivnoj vrijednosti, može se pojaviti snažno traženje razmišljanja, ponutarnjenja, poosobljenja koje se prvenstveno usredotočuje na raznoliko i bogato subjektivno proizvođenje smisla. Čini se da neki mladi osjećaju potrebu za objedinjavanjem iskustva, a da pritom ne umanjuju njegovu složenost i potrebu da u potpunosti preurede svoj život bez takvih opravdavanja. Pokazatelji ponovno pronađene sposobnosti za nadilaženje rascjepkanosti (ili barem za dostojan suživot s tom rascjepkanošću) nalaze se u određenim oblicima zajedničarskog života, u određenim odnosima življenima udvoje, u određenim pokušajima otvorenog i dubokog komuniciranja. U svemu tome valja ponovno otkriti svijet mladih u njegovoj raznolikoj sposobnosti za razmišljanje bez izbjegavanja, koje uključuje vjernike i nevjernike, ovisnike o drogi na putu samooslobodjenja te umjetnike, bivše sljedbenike pokreta iz 1968., koji su se u međuvremenu posvetili razmišljanju kao i onima mladima koji su se tek nedavno politički angažirali.

6.3.3. Od teškog identiteta do novih potreba

Od otuđenja identiteta, tj. od postupnog osiromašenja vrednota i nesigurnosti putova prema samoostvarenju, može se pojaviti žurno traženje zadovoljavanja *novih potreba*, što se izražava kao ponovno

usvajanje prava da pojedinac samome sebi dade snažno poosobljen i snažno povijesno utemeljen identitet. Ova, ponekad vrlo kritična napetost ide od odbacivanja ideologije i nepovjerenja prema neutemeljenoj utopiji; s obzirom na prijedlog u prvome redu teži ponovnom usvajanju nekih vrednota koje je moguće prakticirati u postindustrijskom društvu, kao što su tjelesnost, odnos, etika, prijateljstvo, osobno dostojanstvo, samoostvarenje, društveno zalaganje. Nazaduju neke usvojene potrebe (ali ne posve i možda ne zauvijek), a javljaju se, kao bitni za identitet, novi stari izražajni zahtjevi. Pokazatelji svega toga u nemalom su broju prošireni u sveukupnoj kulturalnoj proizvodnji mladih.

6.3.4. Od usredotočenosti na sadašnji trenutak prema kulturi vremena

Od otuđenja koje je proizvod vremena koje je sricano još neuobičajenim ritmom može nastati nova svijest o vrijednosti pojedinačnog i društvenog vremena. Postoje znakovi različite »kulture vremena«. Ne postoji jedino i samo iskustvo dosade i gubljenja unutar vremena bez značenja, niti hitnost usredotočenosti na sadašnji trenutak koji svakog trenutka uništava svaku mogućnost, nego svijest o važnosti i nepovnljivosti mogućnosti koje nudi svako životno doba.

Sve se to može uočiti u traženju vremena koje će biti punije i življe za formativni trenutak (usp. prosvjede zbog problema povezanih sa školom), u hitnosti da se drugačije živi prijelaz prema radu, u zahtjevu da se anticipira razdoblje socijalnog zalaganja i proizvodne djelatnosti i, općenito, u traženju životnih ritmova koji su više »po mjeri čovjeka«.

Ta i druga pitanja, koja se na različite načine javljaju u svakom mladom čovjeku i u svakom sloju, udruženju, skupini mla-

dih, tako da tvore nepredvidljivu mješavinu nakana i projekata, supostoje i djeluju uz suprotnosti i dvoznačnosti koje su jednako tako raznolike, a koje prate život mladih. Odatle proizlazi vrlo složena geografija, čiji opći smisao može lako ostati nepoznat. Njezino će problematično bogatstvo međutim i dalje poticati znanstveno istraživanje i zanimanje djelatnika.

Bibliografija:

Tromjesečnik *Tuttogiovani notizie* (Salesijansko papinsko sveučilište, Rim) i pripadna elektronička banka podataka

Usp. također:

A. CAVALLI i dr., *Giovani oggi*, Il Mulino, Bologna 1984.

Ipotesi sui giovani, Borla, Roma 1986.

MILANESI G., *I giovani nella società complessa*, Elledici, Leumann (To) 1989.